

عبد صالح

پژوهشی پیرامون اندیشه‌های فقهی و کلامی

حضرت امام موسی کاظم علیه السلام

www.ketab.ir

محمد زاهدی مقدم

سرشناسه	: زاهدی مقدم، محمد، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: عبد صالح: پژوهشی پیرامون اندیشه‌های فقهی و کلامی حضرت امام موسی کاظم علیه السلام / محمد زاهدی مقدم.
مشخصات نشر	: قم: انتشارات قدس، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۳۲۳ص.
شابک	: 978-600-379-063-6
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۹۷]-۳۲۲؛ همچنین به صورت زیر نویس.
عنوان دیگر	: پژوهشی پیرامون اندیشه‌های فقهی و کلامی حضرت امام موسی کاظم علیه السلام .
موضوع	: موسی بن جعفر علیه السلام ، امام هفتم، ۱۲۸-۱۸۳ق.
موضوع	: Musa ibn Ja'far, Imam VII, 745-799
موضوع	: موسی بن جعفر علیه السلام ، امام هفتم، ۱۲۸-۱۸۳ق. -- معلومات
موضوع	: Musa ibn Ja'far, Imam VII, 745-799 - - Knowledge
رده‌بندی کنگره	: BP ۴۶
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۹۵۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۷۱۱۵۵۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا	

انتشارات قدس

عبد صالح

پژوهشی پیرامون اندیشه‌های فقهی و کلامی حضرت امام موسی کاظم علیه السلام

مؤلف: محمد زاهدی مقدم

صفحه‌آرا: ناظری / چاپ: فجر

قطع: وزیری - ۳۲۴ صفحه

نوبت چاپ: اول - زمستان ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

ناشر: انتشارات قدس

قم - خیابان شهدا - کوچه ممتاز - پلاک ۶۹ - تلفکس: ۰۲۵-۳۷۷۴۴۰۵۳

*** کلیه حقوق محفوظ و مخصوص می‌باشد ***

ISBN: 978-600-379-063-6

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۹-۰۶۳-۶

قیمت: ۸۵/۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار ۹

فصل اول: کلیات / ۱۳

بیان مسأله	۱۵
پرسش اصلی، پرسش های فرعی، فرضیه و پیش فرض	۱۶
روش پژوهش	۱۷
اهداف پژوهش	۱۷
پیشینه پژوهش	۱۸
یک. کتاب ها	۱۸
دو. مقالات	۲۱
سه. رساله ها و پایان نامه ها	۲۲
امتیاز و نوآوری این پژوهش	۲۳
معرفی و ارزیابی منابع	۲۴
یک. کتاب های شرح احوال ائمه علیهم السلام	۲۵
دو. کتاب های کلامی. تاریخی	۲۷
سه. کتاب های روایی - تاریخی	۲۸
چهار. تواریخ عمومی	۳۱
پنج. کتب رجالی	۳۲
تحدید وارگان و مفهوم شناسی	۳۴

۳۴	یک. تعلیم.....
۳۴	معنای لغوی.....
۳۵	معنای اصطلاحی.....
۴۰	دو. بررسی تاریخی.....
۴۵	سه. امام.....
۴۵	معنای لغوی.....
۴۶	معنای اصطلاحی.....
۵۰	چهار. کلام و عقاید.....
۵۱	معنای لغوی عقاید.....
۵۲	معنای اصطلاحی عقاید.....
۵۴	پنج. فقه.....
۵۴	معنای لغوی.....
۵۶	فقه در فرهنگ قرآنی.....
۵۸	فقه در عصر صحابه، تابعین و در روایات معصومین (علیهم السلام).....
۵۹	معنای اصطلاحی فقه.....
۶۱	جمع بندی.....

فصل دوم: بررسی تاریخی وضعیت شناسی زمانه امام موسی کاظم (ع) / ۶۳

۶۵	یک. زیست نامه امام کاظم (ع).....
۶۸	قبل از امامت (۱۲۸ تا ۱۴۸ هـ).....
۷۳	دوران امامت.....
۷۶	دو. وضعیت سیاسی - اجتماعی عصر امام کاظم (ع).....
۷۷	منصور عباسی.....

۸۱.....	مهدی عباسی
۸۵.....	هادی عباسی
۸۹.....	هارون الرشید
۹۸.....	سه. وضعیت فرهنگی عصر امام کاظم علیه السلام
۱۰۵.....	چهار. وضعیت اقتصادی عصر امام علیه السلام
۱۱۲.....	جمع بندی

فصل سوم: بستر و سیر تاریخی تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام درباره امامت / ۱۱۷

۱۱۹.....	مقدمه
۱۲۰.....	یک. اندیشه امامت پیش از امام موسی کاظم علیه السلام
۱۵۲.....	دو. تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام درباره امامت
۱۵۳.....	رقیبان امام موسی کاظم علیه السلام
۱۶۴.....	مبانی قرآنی امامت در تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام
۱۸۰.....	سه. بایسته های امامت در تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام
۱۸۰.....	وجوب معرفت شناسی و اطاعت پذیری امام علیه السلام
۱۸۹.....	نص و موروثی بودن امامت
۱۹۱.....	علم امامت
۱۹۴.....	عصمت امام
۱۹۶.....	جمع بندی

فصل چهارم: بستر و سیر تاریخی تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام در حوزه کلام / ۲۰۳

۲۰۵.....	مقدمه
----------	-------

یک. توحید.....	۲۰۶
دو. ایمان.....	۲۲۳
سه. قضا و قدر.....	۲۳۵
چهار. بداء.....	۲۴۴
پنج. تقیه.....	۲۴۸
جمع بندی.....	۲۵۲

فصل پنجم: بستر و سیر تاریخی تعالیم و نظریات امام کاظم علیه السلام در حوزه فقه / ۲۵۷

مقدمه.....	۲۵۹
یک. ربای قرضی.....	۲۶۲
دو. سجده بر گیاهان زمین.....	۲۶۵
سه. مسح علی الخُفین (مسح از روی کفش).....	۲۶۹
چهار. نماز با دست بسته.....	۲۷۳
پنج. رای و قیاس.....	۲۷۶
شش. موارد دیگر.....	۲۸۲
جمع بندی.....	۲۸۸
نتیجه گیری.....	۲۹۱
پیشنهاها.....	۲۹۴
منابع.....	۲۹۷
یک. منابع فارسی.....	۲۹۷
دو. منابع عربی.....	۳۰۶
سه. مقالات.....	۳۲۲

پیشگفتار

رسول خدا ﷺ و جانشینان معصوم او، آموزگاران و راهبران قافله بشریت به سوی کمال و ارزشهای متعالی انسانی هستند. آنان بندگان پاک و برگزیده‌ای هستند که از هرگونه پلیدی و ناپاکی و لغزش و اشتباه بدورند.

از ویژگیهای این رهبران نور و مشعل داران هدایت این است که آنان در مقام رهبری جامعه و در تمامی برخوردها و موضع‌گیری‌ها تنها خدا، مکتب و مصلحت امت را در نظر داشتند و جزاین سه اصل به چیزی نمی‌اندیشیدند و حاضر بودند در راه تحقق این اهداف، همه خطرات را به جان بخرند. در صورتی که رهبران «نار» چنین نیستند. آنان تنها به منافع مادی و مصالح شخصی و حزبی خود می‌اندیشند و با هرچه که با منافع دنیایی آنان در تضاد باشد به ستیز برمی‌خیزند.

پیشوایان دین در پرتو برخورداری از مقام «عصمت» و آگاهی‌های فوق‌العاده در همه زمینه‌های دینی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و سرچشمه گرفتن علوم آنان از منبع وحی و همچنین احاطه کاملی که به صلاح و فساد امور دارند، تمامی تعالیم و رفتارها و موضع‌گیری‌هایشان در مسیر خواست و رضایت الهی و صلاح امت اسلامی است. آنان تجسم عینی و حیات اسلامی و روح همیشه جاوید رسالت محمدی ﷺ می‌باشند که مسئولیت پاسداری از دین حنیف اسلام و تبیین و گسترش مفاهیم عالی آن را بر عهده دارند و در تمامی شرایط و احوال، با پایبندی کامل به اجرای دستورات الهی و قسط اسلامی، در برابر اوضاع سیاسی، اجتماعی و اعتقادی جامعه خویش موضع گرفته و تا جایی که وظیفه ایجاب می‌کرد پیش می‌رفتند.

در این میان، دوران امامت امام موسی کاظم علیه السلام از مهمترین مقاطع زندگانی ائمه اطهار علیهم السلام به شمار می‌رود، که معاصر با دوره اول خلافت عباسی است که از آن به عصر شکوه و اقتدار خلافت عباسی یاد می‌شود. دورانی که از یک طرف سخت‌گیری‌های دستگاه خلافت علیه علویان را شاهد هستیم، از طرف دیگر شاهد حضور مکاتب و جریانات انحرافی که تحت حمایت دستگاه خلافت بوده و به دنبال ترویج شبهات و انحراف جامعه بودند، هستیم. در این برهه زمانی امام موسی کاظم علیه السلام به عنوان رهبر و امام شیعیان، برای حفظ و جلوگیری از انحراف جامعه اسلامی در مقابل ایجاد هزاران شبهه در مسائل مختلف نقش بسزایی را ایفا کرد. امام علیه السلام در تمام این دوران چه قبل از امامت و چه در دوران امامت، با حفظ تقیه، علاوه بر مبارزه باجانبی و سلبی در مقابل حاکمان و احتجاج در مقابل رهبران مکاتب فکری، به تبیین و تعلیم برخی آموزه‌ها بر مبنای کتاب و سنت و سیره اجدادشان، در حوزه‌های مختلف پرداختند. در این پژوهش در حد توان، تلاش می‌شود تعالیم امام کاظم علیه السلام گردآوری و سیر تاریخی آن روشن شود.

هدف از بررسی تاریخی و تجزیه و تحلیل تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام آگاهی و شناخت بیشتر نسبت به نقش این نودالهی در حفظ جامعه شیعی و اثرپذیری و الگوگیری از تعالیم آن حضرت در صحنه‌های مختلف است.

نظریه فقدان اثری مستقل به زبان فارسی درباره تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام آن هم به شیوه بررسی تاریخی. به رغم اهمیت نوع تعالیم امام علیه السلام در بستر زمانی در مقابل سیل پرسش‌ها و نیازهای جامعه و نیز حضور رهبران جریان‌های مختلف فقهی و کلامی و نوع شبهات ایجاد شده در آن عصر. در این پژوهش بنا بر آن است تا ضمن بررسی تاریخی این تعالیم به وسیله قرائن تاریخی و روایی نقش امام را در عرصه‌های مختلف و در این برهه حساس از زمان واکاوی نماید. عمده مباحث این پژوهش در پاسخ به سوالات زیر سامان یافته است:

وضعیت سیاسی. اجتماعی جامعه در زمان امام کاظم علیه السلام چگونه بود؟ بسترو سیر تاریخی تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام در حوزه امامت چگونه بوده است؟ بسترو سیر تاریخی تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام در حوزه کلام چگونه بوده است؟ بسترو سیر تاریخی تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام در حوزه فقه، چگونه بوده است؟ متناسب با پرسش‌های موجود، پژوهش حاضر در پنج فصل و برای پاسخ گویی به این پرسش‌ها، سامان یافته است.

فصل اول به کلیات اختصاص داده شده که شامل موارد ذیل است: طرح مساله، سؤالات، فرضیه‌ها، اهداف، ضرورت تحقیق، پیشینه تحقیق بررسی و نقد منابع، مفاهیم عملیاتی و اصطلاحات مفهومی شناسی همانند: تعلیم، بررسی، تاریخ، امامت، عقاید، کلام، فقه.

فصل دوم متکفل بحث از وضعیت سیاسی. اجتماعی عصر امام کاظم علیه السلام است و شامل مباحث: زیربنای نامیه امام علیه السلام قبل از امامت و پس از آن، وضعیت سیاسی عصر امام، وضعیت فرهنگی و اقتصادی آن دوران می‌است.

فصل سوم به تعالیم امام موسی کاظم علیه السلام درباره امامت می‌پردازد که شامل: اندیشه امامت قبل از امام موسی کاظم علیه السلام، رقبای امام موسی کاظم علیه السلام، مبانی قرآنی امامت در اندیشه امام موسی کاظم علیه السلام و مؤلفه‌های امامت از منظر امام کاظم علیه السلام که شامل نص، علم، عصمت و... است.

فصل چهارم به تعالیم آن حضرت در حوزه کلام می‌پردازد که شامل: توحید، ایمان، قضا و قدر، جبر و اختیار، بداء و تنقیه می‌پردازد.

فصل پنجم به تعالیم آن حضرت در حوزه فقه می‌پردازد که به مباحث اختلافی آن عصر مانند ربای قرضی، سجده عل الخفین، سجده بر گیاهان، نماز با دست بسته و... می‌پردازد. در پایان نیز نتیجه گیری تحقیق ارائه شده است.

در کنار واکاوی‌های دقیقی که درباره این موضوع انجام گرفته و تا اندازه‌ای

موفق شده به دست یابی سیرتاریخی برخی از تعالیم آن حضرت در حوزه‌های مختلف، ولی در عین حال، پیدا کردن سیرتاریخی بیشتر روایات آن حضرت به ویژه در حوزه فقه که ۲۰۰۰ حدیث از ایشان رسیده کاری طاقت فرسا و شاید بتوان گفت غیر ممکن است. چون قرائنی که بتوان در بدست آوردن سیرتاریخی تعالیم از آن استفاده کرد، وجود راویانی است که این روایات را از امام نقل کرده‌اند که درباره بیشتر آنان، در کتب رجالی هیچ گزارشی از تاریخ ولادت یا وفات آنان ثبت نشده تا بتوان با کمک این قرائن، بستر و سیرتاریخی بیشتر تعالیم را مشخص کرد. علاوه بر اینکه برخی راویان، حیات چند امام را درک کرده و از آنان نقل روایت می‌کند. ولی در عین حال این پژوهش تمام تلاش خود را در واکاوی این روایات انجام داده تا به این هدف مهم برسد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از اساتید و افاضل فرهیخته حوزه و دانشگاه، حجت الاسلام جناب آقای دکتر رحیم لطفی و جناب آقای دکتر سید محمود سامانی که هریک به نوعی در سامان دهی و صورت یابی غنای این اثر و کاستی‌های آن نقش داشتند قدردانی نمایم.

و نیز بر خود لازم می‌دانم اذعان و اعتقاد قلبی خود را ابراز دارم که اگر توفیقات خدای متعال و عنایات اهل بیت علیهم‌السلام نبود، از برداشتن کوچک ترین قدمی در این راه، عاجز و ناتوان بودم.

و ما توفیقی الا بالله، علیه توکلت والیه انیب

محمد زاهدی مقدم

آذر ۱۴۰۰ - قم مقدسه